

SUDOVI NISU “USTA ISTINE”

Đovani FJANDAKA
(Giovanni Fiandaca)

Analiza Koza Nostre ne može da se zasniva samo na radu tužilaštava ili na izjavama sudija. Mafijaši su slabiji nego što se čini, ali koriste široko rasprostranjeno mišljenje o svojoj svemoći. Odgovornost politike

---

P

OSTAVLJANJE DIJAGNOZE TRENUTNOG

1. zdravstvenog stanja Koza Nostre svakako je rizičan poduhvat. Naročito ako nastojimo da u tome iskoračimo izvan okvira postojećih glasina. Ako zahtevamo strožu analizu i tražimo empirijske dokaze u korist različitih tvrdnji (od kojih su neke „omalovažavajuće“ a neke pak „alarmantne“) koje se odnose na tu oblast, možemo zapravo vrlo lako da skliznemo u optužbe iz naivnosti ili – još gore – iz zlonamernosti. Kako da se, s naučnom strogošću (da tako kažemo), suočimo s jednom do te mere mračnom i neuhvatljivom temom kao što je mafija? Uostalom, zar nisu već dovoljno ozbiljna stalna upozorenja sudija iz Tužilaštva u Palermu, koji neumorno objašnjavaju da „potisnuta“ mafija nipošto ne znači i oslabljena ili mafija na umoru, i strahuju da takvo stanje služi Koza Nostri da se povрати, da ponovo zauzme svoje pozicije, odnosno da postane još snažnija nego ranije.

Ne umanjujući profesionalne kompetencije sudija, i ne želeći ni na koji način da doprinosimo kampanji „delegitimizacije“ koju protiv njih već izvesno vreme sprovode dobro znani segmenti političkog sveta, jedna stvar ipak mora biti jasna: kada razmišljamo o mafiji kao opštem fenomenu, a ne samo o pojedinačnim krivičnim delima koja su predmet sudskih postupaka, ne znači da gledišta sudija treba da prihvatimo kao apsolutnu istinu. Rečju, nije dovoljno da neki ugledni tužilac sa izvesnim patosom izjavi da je Koza Nostra i dalje živa i zdrava, pa da zaključimo da je ona u stanju da iz siromašnih palermi - tanskih četvrti upravlja međunarodnom trgovinom narkoticima ili da svojim finansijskim transakcijama i investicijama utiče na sudbinu njujorške berze. Ne treba zanemariti podatak koji mnogima možda izmiče: sudstvo, naročito onaj deo koji je najviše uključen u borbu protiv mafije, ima poseban profesionalni

interes da održava ili probudi pažnju političara i javnog mnjenja, zbog straha da bi priznavanje činjenice da je Koza Nostra oslabljena moglo da dovede do pada interesovanja i daljeg zalaganja u borbi protiv nje.

Na širem planu, koji izlazi iz okvira specifičnog gledišta sudija, ne znači takođe ni da je neprestano uzvikivanje „vuk, vuk!“ najdelotvornija od svih strategija komunikacije. Ako je tačno da je autopercepcija vlastite snage, kako od strane svakog pojedinca, tako i od strane društvenih grupa, rezultanta jednog procesa interakcije u kojem učestvuje više različitih aktera, vrlo je moguće da se javi i jedan paradoksalni efekat: odnosno da mafija i dalje vidi sebe kao „jaku“ i „moćnu“ zato što je kao takvu priznaju institucionalne snage nadležne za borbu protiv nje.

Nasuprot efektnim sloganima i manje-više pristrasnim procenama, ozbiljna analiza Koza Nostre trebalo bi pre svega da razlikuje dva plana: ulogu koju ona može da ima na međunarodnoj kriminalnoj sceni i ulogu koju ona održava na užem lokalnom planu. Nije naime isto, kada govorimo o moći i postojanju opasnosti, da li jedna kriminalna organizacija stiće strahovito bogatstvo na osnovu kontrole međunarodnog kriminalnog tržišta ili preživljava zahvaljujući naplaćivanju mita na javnim tenderima i reketiranju sitnih trgovaca.

Svi raspoloživi podaci upućuju zapravo na to da treba isključiti mogućnost da Koza Nostra zauzima dominantan položaj u velikim svetskim nezakonitim poslovima. A činjenica da neke sudske istrage u poslednje vreme uporno pokazuju da su pojedini mafijaši ili nekoliko sicilijanskih mafijaških porodica upleteni u međunarodne nezakonite poslove, samo potvrđuje to stanovište. Ovaj oblik učestvovanja u stvari se ne odnosi na Koza Nostru kao takvu i ne znači da ona drži monopolističke ili oligopolističke pozicije. Ako je tako, to nameće razuman zaključak da je gubljenje ključne uloge na međunarodnom tržištu narkotika do kojeg je došlo krajem osamdesetih godina prouzrokovalo značajno sužavanje i preustrojavanje ekonomske moći sicilijanske mafije.

2. To bi s druge strane objasnilo kako to da u jednoj istorijskoj fazi „pulsirajuće“ savremenosti i rastuće „deteritorijalizacije“, Koza Nostra ima nepromenjen interes da ostane ukorenjena na svojoj teritoriji i da na njoj sprovodi sveopštu kontrolu. Da nastavi baš sa upravljanjem teritorijom, što joj s jedne strane daje politički subjektivitet i mogućnost da i dalje bude faktor koji može da uslovljava delovanje političkih institucija na različitim nivoima, a s druge joj omogućava da kontroliše obavljanje lokalnih ekonomskih delatnosti. Ali, moramo se upitati: da li se to danas u oba slučaja dešava nešto novo ili se i dalje suočavamo s jednim starim klišeom? Sklon sam da povodom toga tvr -

dim da je osnovni obrazac istorijski isti od devetnaestog veka do danas, dok se s vremena na vreme menjaju samo načini njegove primene.

Nije slučajno što, kada pokušamo da bolje razumemo ono što se danas dešava, često ne možemo da ponudimo ništa pouzdanije od onih, manje-više ažuriranih eksplikativnih paradigmi koje je daleke 1876. razradio Leopoldo Franketi ili sugerisao Maks Veber u okviru svojih sjajnih razmišljanja o ekonomiji i društvu. Čini mi se da je mnogo korisnije pokušati ozbiljnim istraživanjima osavremeniti ove paradigme, definisane da bi se objasnili istorijski društveni i ekonomski mehanizmi koji su na Siciliji, i uopšte na jugu Italije, stvorili fenomene mafijaškog tipa, nego i dalje polemisati, na primer, o navodnim prekoračenjima u radu Kazelijeovog tužilaštva koje je zbog pokretanja mnogih postupaka protiv političara koji su u sprezi sa mafijom ili o mogućnosti davanja prednosti mekšem stilu tužilaštva koje predstavlja Pjetro Graso.

Dokle god u žiži javnosti problem mafije bude prevashodno sudski problem, današnji organi za borbu protiv mafije neće uspeti da naprave onaj kvalitativan skok koji je potreban da se sa retorike ili (u najboljem slučaju) moralističke osude pređe na detaljne analize utemeljene na činjenicama i sposobne da prerastu u efikasne strategije delovanja koje daleko prevazilaze uski (premda neophodan) represivni momenat.

Upravo zbog toga smatram da dobitna opcija – i to govorim bez ikakvih polemičkih namera – nipošto nije poziv na „moralni ustanak protiv mafije“ koji je na nedavnoj konvenciji Generalne italijanske konfederacije rada tužilac Pjetro Graso uputio sledećim rečima: „Ovo više nije vreme za analize o mafiji već za građansku pobunu po fabrikama, radionicama, na univerzitetu: treba se boriti svakog dana“. Pri čemu, da se razumemo, ne smatram da to nije pobedonosna opcija zato što mislim da je etičko-politički aspekt nevažan (premda može da se dogodi da se sve izraženija težnja pojedinih tužilaca da u ime nekog čistunstva ili trezvenosti u poimanju osnovnih načela „laičke“ pravne države sa najrazličitijih govornica izigravaju propovednike javnog morala, ne sviđi svima, bez obzira na političko opredeljenje), već zato što je nezamislivo da sudska represija ili neki drugi centri navodne proizvodnje legalizma ili moralnosti (sindikati, fabrike, škole, univerziteti itd.) mogu da podstaknu moralnu pobunu širokih slojeva a da se prethodno ne sprovedu nove „analize“ o tome zašto je od devetnaestog veka do danas taj običan poziv na pokazivanje veće građanske hrabrosti bio neuspešan kao instrument borbe protiv mafije.

Ako hoćemo, moguće objašnjenje možemo još jednom potražiti u ponovnom čitanju klasičnog istraživanja koje je pre 130 godina sproveo pomenuti Franketi, dajući tom prilikom sebi ulogu socijalnog psihologa bez iluzija: veći -

kuje život i dobra da bi se oslobodila jarma mafije. A pošto se stopa prosečne moralnosti od tada najverovatnije nije promenila, nije dovoljno držati moralističke propovedi, na primer, trgovcima koji plaćaju reket mafijašima zbog neke već ustaljene pokornosti ili iz „kulturološkog ubedenja“ i pristanka. Još je Maks Veber naslutio da mehanizam reketa ima sve preduslove da bude shvaćen i kao korisna „usluga“ i da ga reketirani više doživljavaju kao korisnici nego kao žrtve. I nije slučajno što policajci i sudije potvrđuju da se i danas između onih koji iznuđuju i onih koji plaćaju reket uspostavlja jedan širi odnos koji se – s pravom ili ne – doživljava kao odnos poverenja u cilju zaštite. Odnos u kojem se žrtva iznuđivanja ponekad pretvara u klijenta koji traži pomoć ili usluge od mafijaša u ulozi zaštitnika.

Ako je ovaj model dvostrukog i složenog odnosa i danas rasprostranjen, za borbu protiv reketa će biti korisnije da se, umesto dizanja zastave apstraktnog morala, osmisle oblici delovanja (pre svega vansudskog tipa) usmereni na neutralisanje razloga koji mogu i dalje da pothranjuju osećaj da je – prema racionalnoj računici troškova i dobiti – „isplativije“ platiti reket mafijaškim koskama nego ih prijaviti policiji.

3. Srećom, sporadično počinje da se javlja svest o tome da je vreme jednog prevashodno sudskog i/ili moralističkog (ili, još gore, praznorečivog) sistema borbe protiv organizovanog kriminala zapravo već isteklo. Premda se iz te vrste otrežnjenja ne izvlače uvek dosledni zaključci koji se odnose na povezivanje analize i predloga. Nije dovoljno samo vratiti se u analizama na polje sociologije ili istorije da bi se dobila šira predstava, ako se pri tom sadašnja faza navodnog oživljavanja mafijaške moći objašnjava tako što se kao uzrok navodi nedovoljno dobro definisana „želja“ ili „potreba za mafijom“, koja se tobože ciklično javlja u društvu, ili još bolje u onim njegovim delovima koji su spremniji da koriste nezakonite metode i da se udružuju s mafijom samo da bi došli do moćnih pozicija ili se na njima održali.

A pošto o toj „želji“ ili „potrebi“ govori jedan stručan i dobro obavešten istoričar kao što je Salvatore Lupo, teško je pretpostaviti da ona treba da se shvati u antropološkom ili isključivo psihološkom smislu. Pa zar onda ne bi bilo bolje da se, umesto što rizikujemo dvosmislene i nejasne metafore, posvetimo dubljim analizama sadašnjeg načina funkcionisanja politike, ekonomije i uopšte društva na Siciliji? Ne bismo li jednom zasvagda shvatili šta zaista stoji iza te često pominjane „mafijaške građanske klase“ (pseudopojam pogodan upravo zbog svoje neodređene uopštenosti i nejasnoće), koju uvek zamišljamo kako pažljivo organizuje poslovne mahinacije u onim čuvenim i večnim „otmenim salonima“ koje je nedavno pominjao i ponovo ocrnio Leoluka Orlando.

252 | Može biti da je reč o mojoj profesorskoj pedanteriji, ali ne pristajem da in -

strumente koji nisu ništa drugo do prikladni i istrošeni slogani prihvatim kao validne za upoznavanje i tumačenje stvarnosti.

I tako, da bismo objasnili neprekidne veze između mafije i politike, čije su postojanje uočile i javnosti poznate tekuće sudske istrage, krajnje je vreme da se odupremo iskušenju i prestanemo da ponavljamo uobičajene očekivane i prepakovane „istine“. Počev od zgodne tvrdnje koja u „kufarizmu“¹ prepoznaje najbolju sintezu političke teorije i političke prakse koje za cilj imaju zadovoljenje interesa jednog vaskrslog sistema mafijaške moći. Umesto toga, potrebno je uložiti trud i napraviti analizu kako bi se videlo nije li sve to ipak malo složenije. Hoću da kažem da bi, na primer, uopštena i proizvoljna poslušnička sklonost kufarovskog metoda bavljenja politikom, a ne neka njegova predodređena tendencija da pravi sistem sa mafijom kao takvom, možda i mogla da ide na ruku pojedinim mafijaškim bosovima. Ove dve pretpostavke očigledno predstavljaju scenarije potpuno različite težine. Kao što bi na osnovu konkretnih podataka trebalo postaviti dijagnozu sadašnjeg odnosa između mafijaških sredina i javnih funkcionera u različitim segmentima lokalne vlasti. I zaista, izveštaji policije ukazuju da je u različitim delovima teritorije još prisutna, ako nije i u porastu, stara pojava – koja potiče iz devetnaestog veka – da mesta opštinskih savetnika i referenata zauzimaju lica koja su neposredna produžena ruka mafijaških porodica ili su im na razne načine bliska.

Sve to kao da potvrđuje da se i dalje, u okviru partijskih rukovodećih struktura ne poklanja dovoljna pažnja ličnim kvalitetima kandidata koji se biraju za javne funkcije. A upravo je to jedan, ni u kom slučaju sporedan aspekt moralnog pitanja: pitanja koje je, ne samo na Siciliji, u isto vreme i političko, zato što je preovlađujuća težnja ka ostvarenju privatnih interesa prirodno u konstantnom sukobu sa političkim delovanjem koje treba da je usmereno na javno dobro. S druge strane, upravo s tačke gledišta kvalitativnog izbora rukovodećeg kadra, prekoračenje ovlašćenja u sudstvu izaziva još pogubnije posledice. Između ostalog i zato što, kao što znamo, eventualne oslobađajuće sudske presude izazivaju nakaradan efekat vraćanja legitimiteta političarima koji su, s etičko-političke tačke gledišta, bili i ostali više nego sumnjivi (kao što nas uči slučaj Andreotti).

U pravu je, na primer, Emanuele Makaluzo koji već nekoliko godina opominje i ponavlja da pitanje mafije mora da se tematizuje kao političko pitanje, polazeći od snaga levice koje su u periodu posle Drugog svetskog rata bile u stanju da borbu protiv mafije uvedu u društvene i političke procese usmerene na promene. Ali to podrazumeva kvalitativan skok u sposobnosti političkog razvoja levog centra, koji bi morao biti kadar da reorganizuje borbu

¹ „cuffarismo“ – protekcionizam, nepotizam, po guverneru Sicilije Salvatoreu Kufaru (Salvatore Cuffaro) - (prim. prev.)

protiv mafije u svetlu jednog sasvim novog viđenja juga Italije i veza između zakonitosti i modela razvoja. Da li je sadašnji levi centar sposoban da u kulturološkom pogledu pomiri borbu protiv mafije i novu politiku za jug?

4. Jedna manje retorička i manje paradna borba protiv mafije trebalo bi takođe da se odlučnije suoči s problemom koji se odnosi na uvek prisutne kulturološke aspekte fenomena mafije. Pitanje odnosa između mafije i sistema referentnih kulturoloških vrednosti istorijski je kontroverzno. I dan-danas se raspravlja da li je i u kojoj meri mafija posledica društvenog pristanka (odobranja): premda nije uvek jasno, u tim raspravama, da li se govori o pristanku (odobranju) koje se odnosi na Koza Nostru u najužem smislu reči ili o vrsti mentaliteta gde se mafija meša s jednom širom lokalnom kulturom koja tradicionalno nije mnogo prijemčiva za vrednosti i načela moderne pravne države. Naravno, iako samo represivno-sudsko delovanje nije dovoljno za suprotstavljanje mafiji, sigurno je i da je to što je pripadnosti mafiji proglašena krivičnim delom u poslednjih dvadeset godina imalo nesumnjivu simboličku ulogu u smislu kulturološke orijentacije za stanovništvo. I slažem se sa istoričarem Frančeskom Rendom koji smatra pravim kopernikanskim obrtom na simboličko-komunikativnom planu, činjenicu da otkad postoji krivično delo mafijaškog udruživanja, nijedan političar više ne može javno da koristi svoje veze sa koskama.

Isto tako je tačno da se javljaju i signali potencijalno suprotnog značenja. Nedavni sudski postupci zapravo pokazuju da predstavnici određenih profesija iz sicilijanske građanske klase (da li je to „mafijaška građanska klasa“ glavom i bradom?), a naročito lekarski krugovi, i dalje održavaju odnose sa osobama iz Koza Nostre, što se očituje u činjenju i uzvraćanju usluga. Dakle, da li ova pojava zaista ukazuje na stalno prisustvo organizovanog kriminala u nekim segmentima našeg društva? Ili je u pitanju nešto drugo, ništa manje žalosno i za osudu kao, na primer, beskrupulozan karijerizam koji se ne usteže da prihvati čak ni podršku mafije samo da bi postigao uspeh u političkoj karijeri ili se potvrdio na profesionalnom planu? Kako god bilo, prilično iznenađuje činjenica da pripadnici slobodnih profesija u trećem milenijumu – koji su obrazovani na našim univerzitetima i stasali u naizgled dobrim društvenim sredinama – do te mere nisu svesni problema mafije da svoju žudnju za moć pretpostavljaju poštovanju najosnovnijeg zakona.

Ali, da ova rasprava ne bi zvučala previše moralistički, stalno prisutni problem kulturološke dimenzije u borbi protiv mafije mora nas podstaći da se zamislimo nad jednim dalekosežnijim problemom koji prevazilazi stopu individualne moralnosti svakog pojedinačnog građanina. Odnosno, moramo da se zapitamo: da li su škola i univerzitet danas uopšte sposobni da usmeravaju pre-

ma pravim vrednostima? Ako želimo da reformišemo borbu protiv mafije, odzimajući ili redefinišući neprimerenu ulogu koju smo dodelili sudstvu, znači da jednom zasvagda politika mora ozbiljno da shvati pitanje školskog sistema i uopšte vaspitanja mladih generacija. Da možda ne tražimo previše, s obzirom na duboku krizu u kojoj se već dugo nalazi školstvo?

5. I da zaključimo. Budućnost delotvornije borbe protiv mafije od ove koju smo dosad bili u stanju da sprovodimo zavisi od sposobnosti da se deluje na neke suštinske probleme iz naše istorije i našeg političkog i civilnog društva koji se nerešeni vuku još od devetnaestog veka. Da bismo preduzeli jedan tako zahtevan i težak, ako ne i očajnički poduhvat, osnovno što danas treba da učinimo – kako je nedavno dobro primetio vrlo senzibilan političar kakav je Niki Vendola na okruglom stolu o problemu mafije u časopisu *Micro - Mega* – jeste „da ponovo utvrdimo mesta na kojima politika postaje tačka analize i sinteze ovih strašnih pojava koje i dalje uništavaju naše živote, i prestaje sebe da vidi kao protezu za kasarne karabinijera ili kancelarije tužilaštva“.

Da li će politika (počev od levog centra koji je na rečima uvek spreman da započne nove poduhvate) biti u stanju da napravi ovaj zaokret, neophodan da bismo ponovo mogli na verodostojan način da govorimo o borbi protiv mafije?

Prevela Elizabet Vasiljević